

Ο Χάιντεγκερ και ο χρόνος

Μια ανάλυση του κύριου ερωτήματος που απασχόλησε τον μεγάλο Γερμανό φιλόσοφο

Françoise Dastur
Ο Χάιντεγκερ και το ερώτημα του χρόνου
 μτφρ.: Μιχάλης Πάγκαλος
 εισαγωγή - επιμέλεια: Γκόλφω Μαγγίνη
 εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008

της **ΜΑΓΔΑΛΗΝΗΣ ΤΣΕΒΡΕΝΗ**

«η πίστη ορίζει έναν τρόπο ύπαρξης που δεν είναι απόρροια μιας ελεύθερης προσχώρησης, αλλά προϋπόθεση μιας αποκάλυψης, ενώ η στάση που γεννά τη φιλοσοφία σημαίνει την ολοκληρωτική ανάληψη της ευθύνης για τον εαυτό»

Κάποια φιλοσοφικά κείμενα φαίνονται, εκ πρώτης όψεως, σκοτεινά, περιπλοκά ή δυσνόητα κι έτσι, συχνά μας αποτρέπουν από το να τα γνωρίσουμε. Αυτό βέβαια δεν μειώνει τη σημασία τους ή την επιρροή που ασκούν στην πορεία και την εξέλιξη της σκέψης. Το μόνο που απαιτείται από τον αναγνώστη που θέλει να κατακτήσει δύσκολα φιλοσοφικά κείμενα είναι υπομονή, προσοχή και συγκέντρωση για την κατανόηση των επιχειρημάτων. Σε τέτοιες περιπτώσεις τα σωστά εισαγωγικά, επεξηγηματικά ή ερμηνευτικά κείμενα μπορεί να αποδειχθούν ωφέλιμα.

Ένα τέτοιο βιβλίο είναι κι αυτό, «Ο Χάιντεγκερ και το ερώτημα του χρόνου» της Françoise Dastur, που θέτει στο κέντρο της ανάλυσης το κύριο ερώτημα που απασχόλησε τον μεγάλο Γερμανό φιλόσοφο Μάρτιν Χάιντεγκερ (1889 - 1976) και που διατρέχει το σύνολο του έργου του: ποια είναι η σχέση Είναι και χρόνου;

«Ποιος είναι ο χρόνος;»

Η Françoise Dastur ξεκινά με την αποσαφήνιση του κεντρικού αυτού ζητήματος. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να μιλήσουμε για το χρόνο: μπορεί να είναι αιωνιότητα, στιγμή ή διάρκεια, παρελθόν, παρόν και μέλλον, μπορεί να είναι το γίνεσθαι, η γέννηση ή ο θάνατος, μπορεί να είναι μέτρο της κίνησης, μεταβολή ή και Ιστορία. Η παραδοσιακή σκέψη καλύπτει όλα αυτά και πολλά ακόμα ενδεχόμενα. Όλα όμως τα παραπάνω παρουσιάζουν τον άνθρωπο σαν αυτός να ζει μέσα στο χρόνο και παρουσιάζουν το χρόνο σα να είναι κάτι που προϋπάρχει της ύπαρξης. Εδώ έγκειται μια από τις πιο ανατρεπτικές ιδέες του Χάιντεγκερ ο οποίος «υπογραμμίζει (...) ότι δεν προτιμάει να ορίσει το χρόνο ως ετούτο ή εκείνο το ον, αλλά ότι θα ήθελε μάλλον να μετασχηματίσει το ερώτημα "Τι είναι ο χρόνος;" στο ερώτημα "Ποιος είναι ο χρόνος;", δηλαδή, στο να αναρωτηθούμε μήπως τελικά ο χρόνος είμαστε εμείς οι ίδιοι».

Ετσι, το *dasein* είναι χρόνος. Η θεμελίωση αυτής της ιδέας δίνει το έναυσμα για την ανάπτυξη της υπαρκτικής αναλυτικής, είναι το εναρκτήριο σημείο για τη διεκρίνιση των δύο πολυσήμαντων και πολυδιάστατων εννοιών, αποτελεί όπλο υποστήριξης η Dastur, το κέντρο της χάιντεγκεριανής σκέψης. Για την ισχύ αυτής της πρότασης, η διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει ο Χάιντεγκερ είναι διπλή. Πρώτα πρέπει να δείξει πώς από το Είναι περνάμε στο χρόνο και ύστερα πώς από το χρόνο περνάμε στο Είναι. Όσον αφορά στην πρώτη κίνηση, η συγγραφέας μάς ξεναγεί στα επιχειρήματα που αναπτύσσονται στο «Είναι και χρόνος», ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά κείμενα του 20ού αιώνα, χρησιμοποιώντας τη βοήθεια προγενέστερων ή μεταγενέστερων κειμένων όπου κρίνει ότι είναι απαραίτητο για τη διεκρίνιση των συλλογισμών.

Αδιάρητο είναι

Μέσα από την αποσαφήνιση ορισμένων όρων (όπως για παράδειγμα, η διαφορά μεταξύ υπαρξιακού και υπαρκτικού, *dasein* και *Existenz*, οντολογικού και οντικού, αυθεντικού και αναυθεντικού κ.ά.) και την παρουσίαση διάφορων εννοιών (π.χ. μέριμνα, υπαρκτικότητα, γεγων-

Μια από τις πιο ανατρεπτικές ιδέες του Μάρτιν Χάιντεγκερ (1889 - 1976) είναι να μετασχηματίσει το ερώτημα «τι είναι ο χρόνος;» στο ερώτημα «ποιος είναι ο χρόνος;», δηλαδή, στο να αναρωτηθούμε μήπως τελικά ο χρόνος είμαστε εμείς οι ίδιοι.

κόπτη, καταπεπτοκόπτη, έκταση κ.ά.), η συγγραφέας ακολουθώντας τα βήματα του φιλοσόφου, μας εγείρει πώς το εδωνά-είναι καταλαμβάνει τον εαυτό του μέσα από την αγωνία του θανάτου, πώς μέσω της μέριμνας επιτυγχάνεται η δομική ενότητα του εδωνά-είναι, πώς το Είναι αποτελεί μια αδιόραστη ολότητα, ποιος είναι ο ρόλος της καθημερινότητας, της ιστορίας, της ενδοχρονικότητας. Για τον Χάιντεγκερ, ο άνθρωπος δεν χωρίζεται σε ύλη και πνεύμα, δεν αποτελείται από τα διακριτά μέρη της ψυχής και του σώματος, αντίθετα, «το θέμα είναι να παραγάγουμε μια πρωταρχικότερη ερμηνεία του είναι του ανθρώπου, που τον νοεί ως αδιάρητο είναι και όχι ως συντιθέμενο από σωματική ύλη και πνευματική μορφή».

Η δεύτερη κίνηση, το πέρασμα από το χρόνο στο Είναι, είναι κάτι που ο Χάιντεγκερ δεν ολοκλήρωσε ποτέ, όμως, η πρωτοποριακή ματιά του φιλοσόφου πάνω στη χρονικότητα του εδωνά-είναι, η σύνδεση που έπλασε μεταξύ Είναι και χρόνου, η ιδέα που είχε για την έννοια του χρόνου, όλα αυτά παραμένουν μέρος της πολύτιμης προσφοράς του στην πορεία της ανθρώπινης σκέψης. Σ' αυτό το σημείο, η συγγραφέας παρουσιάζει το θεωρητικό έργο του Χάιντεγκερ μετά το «Είναι και χρόνος», με οδηγητικό νήμα, αυτή τη φορά, την έννοια του Είναι. Στο σημείο αυτό διεκρινίζονται μερικοί όροι που χρησιμοποιήθηκαν μέσα στο κείμενο, εξετάζεται το γενικότερο πλαίσιο της σκέψης του φιλοσόφου, η χρονική οντολογία και πώς γίνεται να ιδωθεί ως επιστήμη, η οντολογική διαφορά και η διάκριση μεταξύ είναι και όντος. Με δύο λόγια η συγγραφέας μάς παρουσιάζει την ερμηνευτική φαινομενολογία και,

μέσω της πεπερασμένης έννοιας της αλήθειας, την κοσμοθεωρία του Χάιντεγκερ. Άλλωστε, «δεν υπάρχει φιλοσοφία που να είναι απαλλαγμένη από οποιαδήποτε σκοπιά, διότι, αν και η φιλοσοφία δεν έχει ως καθήκον να μας προσπορίσει μια κοσμοθεωρία, είναι εντούτοις μια κοσμοθεωρία που τίθεται ως προϋπόθεση του ίδιου του ενεργήματος του φιλοσοφείν».

Μια καινούργια γλώσσα

Η ίδια η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Χάιντεγκερ με όλες τις ιδιότητες της είναι μέρος της κοσμοθεωρίας του και όπως εξοικειώνεται με τη σκέψη αυτού του μεγάλου στοχαστή είναι σα να μαθαίνει και μια καινούργια γλώσσα, στην οποία μπορεί να εκφράσει πολλές φιλοσοφικές έννοιες, να διατυπώσει διάφορες αλήθειες με ένα νέο τρόπο. Άλλωστε, όπως πιστεύει κι ο ίδιος ο Χάιντεγκερ, η πρωτοτυπία του στοχασμού του δεν βρίσκεται στην ανακάλυψη νέων ιδεών αλλά στην επανατοποθέτηση και την ανάλυση με μεγαλύτερη ακρίβεια των προβλημάτων που απασχολούν εδώ και αιώνες τη φιλοσοφία: «Αυτό που αναδεικνύεται, έτσι, είναι το νόημα μιας "επανάληψης του ερωτήματος για το Είναι": επαναθέτω το ερώτημα σημαίνει, πράγματι, "θέτω εκ νέου", με ριζικότερο τρόπο, το ίδιο ερώτημα». Η Françoise Dastur δεν απλοποιεί τη σκέψη του συγγραφέα, κάτι τέτοιο θα ήταν λάθος, αλλά μέσα από την ανάλυση της επιτρέπει στους αναγνώστες να συνθηθούν τη δύσκολη ορολογία που χρησιμοποιεί ο Χάιντεγκερ και να γνωρίσουν το γενικό πλαίσιο της σκέψης του.

[Ε.Σ.: Σ' αυτό το κείμενο το *dasein* μεταφράζεται ως εδωνά-είναι: ο όρος αναφέρεται στον άνθρωπο, το μοναδικό ον για το οποίο υπάρχει το Είναι αφού μόνο αυτό μπορεί να κατανοεί το Είναι. Ο όρος αυτός μένει συχνά αμετάφραστος.]